

Пономарьова Олена Анатоліївна,

кандидатка технічних наук, доцентка, завідувачка кафедри комп'ютерних наук, інформаційних технологій та прикладної математики Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОНЛАЙН ПІД ЧАС ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ІТ-ОСВІТИ

Наступного дня після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого Міністерство освіти і науки України рекомендувало зупинити освітній процес у закладах освіти всіх рівнів і відправити здобувачів освіти й освітян на двотижневі канікули [7, с. 1–10]. За цей час частина території України опинилася під тимчасовою окупацією, низка міст і сіл стали ареною активних бойових дій. Більше 10 мільйонів людей вимушені були залишити свої домівки. З 14 березня освітній процес в областях, де безпекова ситуація це дозволила, почав відновлюватися. Рішення про те, де й у якому форматі проводити заняття, приймали обласні адміністрації та заклади освіти. Студенти, які залишили свої домівки, змогли повернутися до навчання в місцях тимчасового перебування – як в Україні, так і за кордоном. Освітняни, які мали можливість працювати, могли робити це з будь-якого місця в межах країни або поза нею.

Дистанційне навчання уможливило організацію освітнього процесу в умовах війни. Водночас частина студентів і викладачів перебувала в небезпечних зонах – на територіях ведення бойових дій або тимчасово окупованих територіях – і не завжди мала змогу долучитися до освітнього процесу. Студенти або викладачі, які перебували у відносній безпеці, також не завжди мали доступ до інтернет-покриття або не мали технічних засобів. Щоденно в більшості областей України оголошується повітряна тривога (у багатьох з них – кілька разів на день), під час якої потрібно пройти в укриття. Це також прямо впливало на організацію освітнього процесу та призводило до переривання його.

З початком війни дистанційне навчання стало основною можливістю доступу до знань, а вищі намагаються адаптувати до нових умов свої напрацювання під час пандемії [1, с. 1–18; 2, с. 1–31; 3, с. 1–9, 5, с. 1–9]. Тепер, коли українці вимушені навчатися онлайн через війну, логічним є питання: які основні переваги та вади дистанційного навчання в Україні та як здобуті під час пандемії напрацювання можуть допомогти у воєнні часи?

Наразі в Україні дуже нестабільний стан навчання, спричинений війною. ЗВО складно визначити чіткий план на майбутнє, бо наявно багато аспектів, котрі потрібно враховувати, плануючи подальше навчання, а зовнішні умови почасти не є сприятливими для продовження освітнього процесу. Постійне

перебування в напруженому стані погіршує психічне здоров'я як викладачів, так і студентів, тому загальна мотивація до навчання та викладання не є стійкою.

У часи війни психологічне здоров'я піддається ще більшому негативному впливу [6]. До того ж існує реальна загроза життю всіх учасників процесу, тому загалом безпека людини стає основним аспектом, а якість освіти – другорядним. У подальшому, коли навчання повернеться до звичного очного режиму, потрібно надавати психологічну допомогу всім учасникам освітнього процесу з врахуванням їхнього психологічного та фізичного стану.

Крім проблем психологічного характеру, до негативних чинників дистанційної освіти в умовах війни потрібно уналежнити недосконалість технічних можливостей. Очевидно, що не в усіх викладачів та студентів є технічні можливості для дистанційного навчання (потужні комп'ютери, стабільний інтернет-зв'язок тощо). У самих ЗВО відбуваються неполадки на серверах, а також зауважено технічні обмеження, пов'язані із зовнішніми чинниками, такими як атаки «пранкерів» або хакерські атаки на конфіденційну інформацію, розміщену на серверах вишів. Якщо не передбачати таких ситуацій заздалегідь та не визначити потенційних шляхів їх вирішення, вони можуть доволі серйозно вплинути на навчальний процес.

Підхід до викладання окремих дисциплін у сьогоденних умовах теж суттєво змінився. Передусім це зумовлено проблемами, наведеними вище. Кожен викладач повинен був провести «ревізію» робочих програм, визначивши теми, що легше засвоюються та не потребують додаткових зусиль для вивчення. Водночас потрібно було виділити теми, без яких неможливе розуміння змісту дисципліни, що викладається, та які передують розумінню наступних дисциплін, і відповідно перерозподілити години.

У курсі викладання ІТ-дисциплін на кожній освітній програмі є теми, пов'язані з інформаційною безпекою, медіаграмотністю та цифровим громадянством. Викладачам в умовах війни слід більш детально розглянути зі студентами питання безпечного користування пристроями та обліковими записами в соціальних мережах, критичного оцінювання інформації, розпізнавання фейків, маніпуляцій тощо.

Одним з варіантів включення тематики кібербезпеки може бути створення інформаційних продуктів у різних програмних середовищах (текстові документи, презентації, графічні плакати, анімації, вебсторінки, відеоролики, програмні проєкти тощо). Цифрова творчість може стати для студентів інструментом вираження власних емоцій. Рекомендуємо уникати загрозливих сюжетів, нагадувань про активні військові дії, а фокусуватися радше на безпеці, майбутньому, захисті, взаємопідтримці тощо. Акцент слід зробити на розвиткові громадянської та соціальної компетентностей, критичного й системного мислення, здатності логічно обґрунтовувати позицію, на творчості, ініціативності, умінні конструктивно керувати емоціями.

Але, незважаючи на складну ситуацію в освіті сьогодні, можна виділити і позитивні сторони та нові можливості.

Взаємодія ЗВО. Взаємодія університетів сьогодні може значно розширитися завдяки новій формі кооперації на базі сучасних засобів комунікації (Zoom, Microsoft Teams, Skype тощо). Тепер виші зможуть проводити спільні заходи, навіть якщо вони розташовані в різних містах України чи навіть в інших країнах. Тож студенти та викладачі з різних ЗВО зможуть обмінюватися досвідом, культурними здобутками, здобувати освіту та практикуватися в опанованих знаннях [6]. Потенційно така співпраця допоможе створити спільний інформаційний простір та єдину мережу зв'язків. До того ж доступ до різних міжнародних платформ з навчальними дисциплінами підвищує якість освіти і в Україні.

Діджиталізація. Дистанційна освіта сприяє поступовій діджиталізації навчального простору, адже обмін інформацією відбувається через централізовані портали в онлайн-форматі, а виконані завдання або ж записи лекцій завжди доступні на серверах університетів. Цифровізація дає змогу простіше відстежувати плагіат, що створює відкрите і чесне середовище для обміну знаннями та потенційно знижує рівень корупції.

Інклюзивність освіти. Завдяки новому технічному забезпеченню у студентів та викладачів розширилися можливості для інтерактивного підходу до здобуття та передачі знань. Відбувається зміна формату навчання, адже попередні і вже звичні засоби для здобуття знань тимчасово недоступні. Навчальний простір через перенесення в онлайн-площину стає більш інклюзивним та доступним для багатьох категорій населення [4].

Взаємодія з іноземними ЗВО та залучення спонсорів. Завдяки новітнім технологіям з'явилася хороша можливість для освіти – розвиток взаємодії між ЗВО. Наприклад, здійснювати студентську мобільність або навчатися паралельно та обмінюватися досвідом тепер набагато простіше. До того ж потребу в новинках зі світу техніки можна задовольнити тепер завдяки залученню спонсорів або ж фандрейзингу. Так, в Україні можна буде впровадити систему освіти з іноземним підходом та високою якістю навчання, завдяки чому майбутні спеціалісти матимуть попит на міжнародному ринку праці.

Для ефективнішого провадження навчального процесу можна запропонувати таке:

- індивідуалізувати навчальні плани всіх учасників освітнього процесу відповідно до їхніх потреб, готовності та можливості продовжувати навчання під час війни;
- надавати психологічну допомогу для всіх учасників освітнього процесу;
- проводити креативні заняття, застосовуючи різноманітні технічні підходи, для підвищення залученості студентів до навчального процесу;
- розробити тренінги для освітян з підвищення цифрової грамотності та освоєння інструментів для забезпечення академічної доброчесності;
- залучити спонсорів для фінансування технічних потреб ЗВО;
- розвивати мережі комунікацій між ЗВО для міжнародної співпраці та обміну досвідом.

Література

1. Державна служба якості освіти України (2021). *Всеукраїнське опитування щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах освіти в умовах карантину у 2 семестрі 2020/2021 навчального року*. URL: <https://new.sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/ANALITICHNA-DOVIDKA-vesna-2021-1.docx>
2. Міністерство освіти і науки України (2020 б). *Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти*. URL: <https://bit.ly/3AdMD7U>.
3. Міністерство освіти і науки України (2020 с). *Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій*. URL: <https://bit.ly/3vRewjy>.
4. Міністерство освіти і науки України (2022). *Статистичні дані (інклюзивне навчання)*. URL: <https://bit.ly/3QpJib0>.
5. Національний університет «Києво-Могилянська академія» (2022). *Положення про дистанційне навчання в Національному університеті «Києво-Могилянська академія»*. URL: <https://bit.ly/3dfCL4l>.
6. Національний університет біоресурсів і природокористування України (2022). *Дистанційне навчання у закладах вищої освіти: ризики та перспективи розвитку*. URL: <https://bit.ly/3dl1Paj>.
7. Освіта і війна в Україні (24 лютого – 1 квітня). Аналітика Cedos. URL: <https://bit.ly/3QegBhx>.